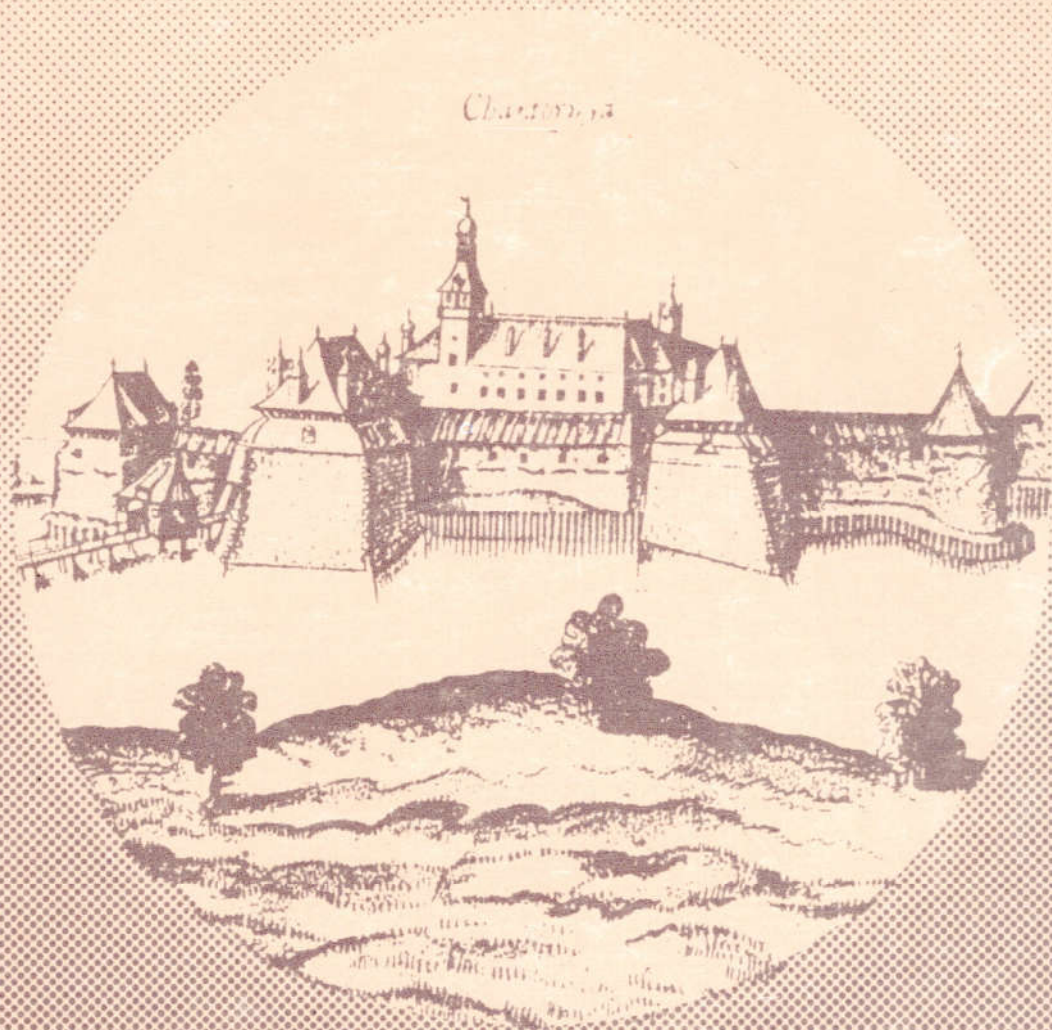

MUZEJSKI VJESNIK

GLASILO MUZEJA SJEVEROZAPADNE HRVATSKE

16

MUZEJSKI VJESNIK 16

POVIJEST

OTKRIĆE PRVE POGODBE O BARBIRENJU

U Zavičajnom muzeju Varaždinske Toplice čuva se arhiva kaptolskog vlastelinstva i kupališnog lječilišta Varaždinske Toplice. Zapravo, to je tek dio ove arhive - ono što je poslije 1946. (kada je Kaptol zagrebački poslije više od 8 stoljeća u Toplicama izvlašten) uspio sačuvati osnivač topličkog muzeja mr. ph. Josip Čabrian. Ova arhiva je sređena i popisana te nadzor nad njom ima Historijski arhiv Varaždin. Sastoji se od 187 fascikala i pojedinačnih rukopisnih knjiga. Počinje s 1667. godinom.

Međutim, obzirom na to što su dokumenti u ovoj arhivi samo kronološki poredani i signirani, a nisu stručno obrađeni, povremena pretraživanja mogu donijeti i vrijedna otkrića. O jednom takvom slučaju već sam ranije izvjestio u ovom glasilu ¹ Godine 1992. našao sam još jedan značajan dokument: pogodbu o barbirenju iz 1820. godine. Već sam ranije našao takve pogodbe iz 1824. i 1825. i to ugradio u povijest lječilišta Var. toplice.² Ali novopronađen dokument posebno je vrijedan po tome što je prvi te vrste i što nedvojbeno dokazuje da je istodobno s početkom modernog kupališnog lječilišta izveden i korjeniti prijelom u praksi tradicijskog barbirenja.

Barbirenje (šrefanje, skarificiranje, pripilavanje rogov) odavno je u sjevernog Hrvatskoj ušlo u pučku medicinu i bilo smatrano univerzalnim sredstvom za liječenje i održavanje zdravlja. Izvodilo se zasigurno od 16. st. a moguće i ranije i to poglavito u toplicama, pri čemu su najstariji i najznamenitije toplice u Hrvatskoj - Varaždinske Toplice - nosile barjak. Riječ je o puštanju kapilarne krvi pomoću kravljih rogova ili kupica, plitkim zarezivanjem kože na raznim dijelovima tijela i stvaranje potlaka u rogu. Stoljećima su u Var. Toplice dolazile mase pučana sa širokog područja zaradi zabadavnog kupanja u "kropu" i barbirenja. Odsjedali su kod žitelja u "gornjem mjestu" i svaki je domaćin svoje goste "šrefao" u obližnjem drvenom kupalištu. Kad je ovo izgorjelo, barbirenje se od 1779. obavljalo u zidanom "Konstantinovom kupalištu". Barbiri

su bili domaći ljudi a "meštija" se tradicijski učila i prenosila. Neukost barbira i neprosvijećenost puka, uslijed čega se krv puštala nemilice, imali su ponekad i štetne pa i tragične posljedice. Nastojanje slavnoga liječnika Ivana Krstitelja Lalangua - varaždinskog županijskog fizika iz druge polovine 18. st. - da barbirenje ograniči i da barbiri budu podučeni i nadzirani, nisu urodila plodom.³

Povjesnik Janko Barle spominje izvješće jednog liječnika - gosta iz 1819. godine: *Navada nadalje, kako se na stotinu ljudi vodi svaki dan na puštanje krvi, upravo kao u mesnicu i to bez ikakove liečničke odredbe. Nedostaje čovječnosti, već se samo novac od tolikih siromaka ubire*.⁴

Iste godine konačno započinje ono za što se dr. Lalangua zalagao: stvaranje modernog kupališnog lječilišta. Sagrađeno je pučko kupalište ("Josipova kupelj") pa je tako puk odijeljen od elitnih gostiju. Barbirenje je dozvoljeno samo u ovom kupalištu, ali pod strogim nadzorom i uz plaćanje visokih zakupnina. Moderno kupališno lječilište proradilo je slijedeće godine.

Dana 01.05.1820. Kaptol zagrebački - vlastelin toplica - sklapa s varaždinskim magistrom kirurgije Adamom Bailom ugovor kojim Bail, pod nadzorom županijskog fizika, postaje zakupnikom i nadzornikom kupališnog lječilišta. Bailu su podređeni barbiri, s kojima je istoga dana također sklopljena pogodba.

Pogodba o kojoj je riječ (arhivska signatura XL-10) napisana je crnom tintom na dobro očuvanom arku papira (dimenzija lista 38 x 24 cm). Sačinjena je "vu jeziku materinskom" - na hrvatskom kajkavskom jeziku, pisana predgajevskom grafijom. Naslov joj je: "Contract za Barberenye za Letto 1820. napravlyen na lmanyu Toplicze".⁵ Pogodbu "dobrovolnem hotenjem" sklapa kaptolski provizor Ivan Lovrenčić sa 16 poimenično navedenih topličkih barbira. Potonji su redom nepismeni pa pogodbu signiraju "z križom lastovite ruke".

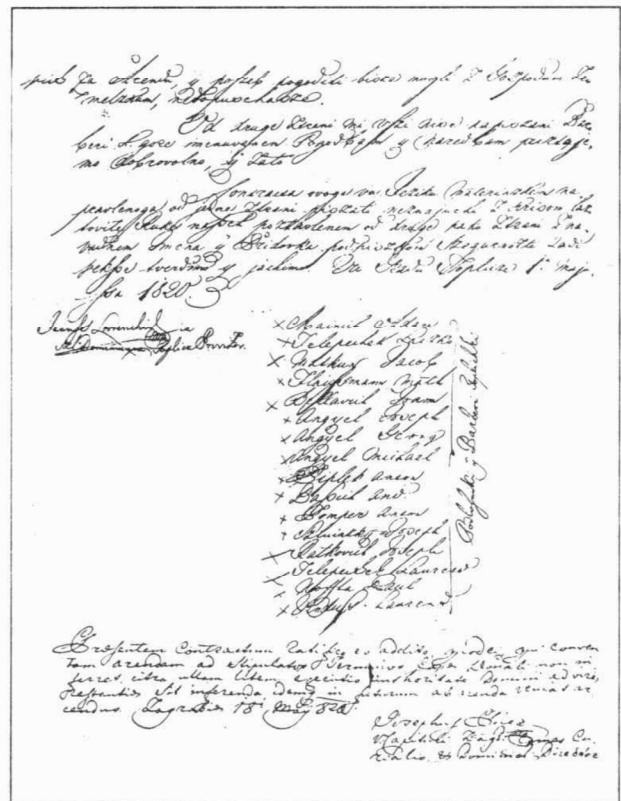
Prvim člankom pogodbe barbiri su obvezani

plaćati godišnju arendu (zakup) i to u dva obroka: na Ivanje i Miholje. Prema iznosu zakupa poredani su u sedam kategorija: jedan plaća 100 rajnskih forinti, dvojica po 90, dvojic po 60, dvojica po 50, petorica po 40, dvojica po 30, a posljednji samo 15 rajnskih forinti. Provizor Lovrenčić koristi priliku da s pojedinim barbirima raščisti neke stare račune pa je dvojici nametnuo dodatno plaćanje od ukupno 50 forinti, a drugoj dvojici 80 forinti. Time je sveukupni iznos pogodbe zaključen na 955 rajnskih forinti.

Drugim člankom propisana je podložnost barbira "gosponu inspektoru od kropov", tj. varaždinskom magistru kirurgije Bailu. Barbirima se dozvoljava "samo rogov metanje ili skarificiranje". Pri tome jačim i zdravijim ljudima mogu staviti do 10 rogova, a slabunjavim i boležljivim ne smiju ništa bez dozvole "inspektora". Zabranjeno im je "žile pušćati i zube pukati", a glede "vračtva" (liječarija) pacijente trebaju upućivati isključivo u kaptolsku ljekarnu. Trećim člankom barbiri su obvezani održavati "snagu vu kropeh" . čistoću u kupalištu. Jedan "krop" mora biti uvijek čist da se i barbireni i nebarbireni mogu "čisto opratise i zkupati". U kupalištu je svima zabranjeno brijanje i sve drugo što je suprotno redu i čistoći. Četvrtim člankom određeno je da se po potrebi jedan barbiri "z ljudmi svojem" drugom barbiri "vugnutise dužen bude".

Posljednjim - petim člankom, zabranjeno je "ljudi na kvartier i barberiju vabiti". Poimenično su navedena tri dotadašnja barbira koji nisu pristali na sklapanje pogodbe pa se istima barbirenje zabranjuje u cijelosti. Međutim, ostavljena im je mogućnost da se naknadno pogode s vlastelinom. Dodatak pogodbi je ratifikacija na latinskom jeziku, učinjena od strane Kaptola zagrebačkog 18.05. 1820.

Unatoč barbirskom otporu, posebno u 1820. i 1821. godini, barbirenje na temelju godišnjih pogodbi o zakupu održalo se do 1844. godine. Tada - zaslugom prvog stalnog kupališnog liječnika Josipa Schlossera - dolazi glede barbirenja do novih oštrih ograničenja.⁶

Sl. 1 — Faksimil završnog dijela pogodbe s potpisom kaptolskog provizora, križevima barbira i kaptolskom ratifikacijom

Bilješke:

1. Stjepan Hajduk, Dokument iz 1780. god. o osnivanju javne škole u Varaždinskim Toplicama, Muzejski vjesnik 10, Čakovec, 1987.
2. Stjepan Hajduk - Ante Luetić, Povijest naselja i razvoj balneološko-medicinske djelatnosti u Varaždinskim Toplicama, Varaždinske Toplice, 1981, p. 37
3. Janko Barle, Nekoliko povjestnih crtica o Varaždinskim Toplicama, Liečnički viestnik 1904, br. 10, p. 366
4. Janko Barle, o.c., p. 367
5. U daljnjem tekstu citati iz pogodbe pisani su suvremenom grafijom
6. Arhiva kaptolskog vlastelinstva i kupališnog lječilišta Var. Toplice, fasciKL CLVI, u ZMVT

SADRŽAJ

MUZEOLŠKA PROBLEMATIKA

Zvonko HITREC DIDAKTIČKO - METODIČKO OSMIŠLJAVANJE MUZEJSKE PREZENTACIJE	3
Anita ŠESTANJ - PERIĆ UPORABA RADNIH LISTIĆA UZ IZLOŽBE U VARAŽDINSKOME MUZEJU	5
Marina ŠIMEK MALA MUZEJSKA UČIONICA	6

ARHEOLOGIJA

Marijan BILIĆ ZBIRKA GRČKOG NOVCA IZ GRADSKOG MUZEJA VARAŽDIN	11
Ana BOBOVEC GRAD MOSLAVINA U SVJETLU DOSADAŠNJIH ARHEOLOŠKIH ISTRAŽIVANJA	17
Tatjana LOLIĆ, Amelio VEKIĆ, Slobodan OLIĆ IZVJEŠTAJ O ARHEOLOŠKIM ISKOPAVANJIMA U ČAKOVCU PROVEDENIM 1992. GOD. NA LOKALITETU STARI GRAD	21
Zorko MARKOVIĆ OSVRT NA NEKOLIKO NOVIH PRILOGA POZNAVANJU HRVATSKOG SREDNJOVJEKOVLJA (1990-1992. god)	24
Zorko MARKOVIĆ NEKOLIKO ZANIMLJIVIH ARHEOLOŠKIH NALAZA IZ KOPRIVNIČKE PODRAVINE	26
Marina ŠIMEK KASNOSREDNJEVJEKOVNI NALAZ IZ LUDBREGA	30
Vjekoslav ŠTRK ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA POVIJESNE URBANE CJELINE ČAZME U 1992. GODINI	35
Josip VIDOVIĆ NASTAVAK SUSTAVNIH ARHEOLOŠKIH ISTRAŽIVANJA U ŠENKOVCU	41

ETNOLOGIJA

Marija BORKO NEKOLIKO MEDIMURSKIH DJEČJIH IGARA	44
Melita ĐANIĆ OSNOVANA " DRUŽINA " ČUVARI TRADICIJA HRVATSKIH OBITELJSKIH ZADRUGA	45
Slavica MOSLAVAC GLAZBENA FOLKLORNA BAŠTINA MOSLAVINE	46
Slavica MOSLAVAC USKRŠNI OBIČAJI ČEHA I SLOVAKA U MEDURIČU	50

KULTURNA POVIJEST

Zdenko BALOG SJEVERNI PORTAL TRAKOŠĆANSKE CRKVE	53
Dražen KOVAČEVIĆ FRANJEVAČKI SAMOSTAN U PODGRADU	56
Lidija PLAVEC BIDERMAJER NAMJEŠTAJ NA PRIMJERIMA IZ FUNDUSA MMČ	58
Mladen MEDAR PRILOG POZNAVANJU GRADEVNE DJELATNOSTI U BJELOVARU	61
Magdalena LONČARIĆ O JEDNOM ŠALJIVOM GLASILU U FUNDUSU POVIJESNOG ODJELA GRADSKOG MUZEJA VARAŽDIN	63

POVIJEST

Božidar GERIĆ 1. IZVORI ZA POVIJEST BJELOVARA I BJELOVARSKOG KRAJA	66
Stjepan HAJDUK OTKRIĆE PRVE POGODBE O BARBIRENJU	71

Zoran HOMEN PRAVILNIK ZA BLUDILIŠTA U GRADU KRIŽEVCU IZ 1913. GODINE	73
Franjo HORVATIĆ GRBOVNIK ŽITELJA GRADA KOPRIVNICE	75
Goran JAKOVLJEVIĆ POLAGANJE UČITELJSKE PRISEGE U BJELOVARSKOJ GIMNAZIJI POČETKOM STOLJEĆA	77
Vladimir KALŠAN PRILOG ZA POVIJEST VINOGRADARSTVA U MEDIMURJU	79
Marjan KATUŠIĆ NARODNI POKRET 1903. GODINE U ZAPREŠIĆU (uz 90. obljetnicu)	81
Magdalena LONČARIĆ ZASTAVE ŽUPANIJE VARAŽDINSKE U GRADSKOM MUZEJU VARAŽDIN	84
Slavica MOSLAVAC ET KOTTYNA DENIQUE INSIGNE SUUM PROFECIT (I Kutina je naposljetku dobila svoj počasni znak)	87
Ljerka PERČI DOZVOLA ZA FOTOGRAFIRANJE IZ 1914. GODINE	88
Hrvoje PETRIĆ DELEKOVEC U SREDNJEM VIJEKU	90
Antun STIŠČAK TATARI SU PUSTOŠILI HRVATSKOM PRIJE 750. GODINA	93
Mladen NADU NASELJA I SELA SESVETSKOG PRIGORJA U SREDNJEM VIJEKU (II) (13 — 16. stoljeće)	95

PRIKAZI I ČLANCI

Ljerka ALBUS PRVI SEMINAR DRUŠTVA FOLKLORISTA	102
Antica BREGOVIĆ Prirodoslovna mapa "IZ ALBUMA FRANJE PL. KOŠĆECA "	103
Melita ĐANIĆ OBILJEŽAVANJE 740 - OBLJETNICE SLOBODNOG I KRALJEVSKOG GRADA KRIŽEVCI KROZ PROGRAM GRADSKOG MUZEJA I LIKOVNE GALERIJE	105
Miroslav KLEMM IZLOŽBA CRKvene UMJETNOSTI I BAŠTINE NOVOMAROFSKOGA KRAJA	109
Nada MATIJAŠKO UZ DESETU GODIŠNJICU PODRAVKINOG MUZEJA PREHRANE	110
Martin MATIŠIN GODIŠNJAK ZAVIČAJNOG MUZEJA VIRJE	112
Mladen MEDAR ECOVAST O OČUVANJU ARHITEKTONSKOG NASLJEDA	113
Ljerka PERČI POSJETITELJ IZ ARGENTINE	115
Smiljana PETR-MARČEC IZLOŽBA "ZRINSKI U MEDIMURJU"	116
Hrvoje PETRIĆ "PODRAVSKI ZBORNIK" 1992.	116
Anita ŠESTANJ-PERIĆ PRIZNANJE UHTA-e GRADSKOM MUZEJU VARAŽDIN	117
Josip ŠTIMAC MUZEJI HRVATSKOG ZAGORJA U NOVOM USTROJSTVU	118
Gordana KOVAČIĆ IN MEMORIAM IVANU GENERALIĆU	119

DJELATNOST MUZEJA I MUZEALACA

IZLOŽBE (1992)	121
AKCIJE (1992)	124
IZDAVAČKA DJELATNOST MUZEJA (1992)	127
PUBLICISTIČKA DJELATNOST MUZEALACA (1992)	129

MUZEJSKI VJESNIK

GLASILO MUZEJA SJEVEROZAPADNE HRVATSKE

Bjelovar, Čakovec, Čazma, Grabrovnica, Kalinovac, Koprivnica, Križevci, Kumrovec, Kutina, Sesvete, Sveti Ivan Zelina, Trakošćan, Varaždin, Varaždinske Toplice, Veliki Tabor, Virje.

Broj 16 / 1993.

Godina XVI

Uređivački odbor:

Antica Bregović (GMV), Erika Nađ—Jerković (MMČ), Vladimir Kalšan (MMČ), Lidija Plavec (MMČ), Smiljana Petr—Marčec (MMČ), Josip Vidović (MMČ)

Tehnička redakcija u Muzeju Međimurja Čakovec:
Vladimir Kalšan, Erika Nađ-Jerković, Josip Vidović

Nakladnik:

Muzejsko društvo sjeverozapadne Hrvatske

Za nakladnika:

Zoran Homen

Grafička priprema:

»DTP STUDIO« KRIŽEVCI

Nikola Žulj

Tisak:

»GRATA« Bjelovar

Naklada: 650 primjeraka

ISSN 0350 - 9370

»Muzejski vjesnik« izlazi jedamput godišnje.

Rukopisi se ne honoriraju i ne vraćaju.

Za sadržaj i lekturu tekstova odgovorni su autori.

»Muzejski vjesnik« solidarno financiraju muzeji sjeverozapadne Hrvatske